

Szellemi élet

Juhász Gyula emlékezete

(1883 április 3. — 1937 április 6.)

Szegény magyar volt,
Költő volt, senki,
Nem tudott élni,
Csak énekelni

Írta a „Fejfájásra” című versében a költő — s csodálatosképp ebben a négy sorában jobban benne van lényege, mint bármelyik „Önarckép”-ében. Ha tanítanom kell majd egyszer, évszámok és életrajzi adatok helyett ebből az intonációból próbálom majd kifejtetni Juhász Gyulát. S most, hogy halála és születése csaknem egybeeső fordulóján írok róla, úgy tűzöm a sorok fölé ezt az idézetet, akár a lelkész, prédikációja elé a bibliai alapigét.

Szegény magyar volt... — vidéki tanárember, kisvárosok reménytelen, „isten háta mögötti” helységek szürke, szomorú magyarlatin tanára. Élete utolsó két évtizedében szülővárosában, Szegeden, ujságíró. Ezt mondhatnám kiegészítőül a „szegény” jelzőhöz. S ezt a pár jelentéktelen, elszikkadó adatot versek seregével színesíthetjük meg. Szakolca, Máramarosziget, Makó, Léva mind-mind ott tűnődöklök a „honi tájak” megénekelte remekei közt. A költő, cserébe az ott töltött, reménytelen esztendőért, örökké emlékezetünkbe véste a városkákat. Ha Petőfi életrajzából megtanulható Magyarország földrajza, száz évvel későbbi utódjából nem kevésbé. S mégis, e szegénység szürke városai fölött ott ragyog az egyetlen és legkedvezőbb, a szülőváros, Szeged:

Érzem, hogy az öreg Tisza felett
Az örök élet csillaga remeg.

Írja a városról, hol Attilától, Ajtonyon, Dugonicson, Gárdonyin, Tömörkényen, Petőfi Zoltánon át, egészen máig a költőig, az örök magyarság csillagai ragyognak.

Emlékszünk még „A végeken” kemény, zordon férfilírására. Méltó párja ez a vers Babits Mihály „Levél Tomiból” című költeményének. Ha éreztük már a bezárt világ reménytelenségét, ha elmondtuk már mi is „Ez a határ és itt kell elterülni, A sáros hóban szárnyak és reménynek”, lehetetlen ezt a verset nem szeretnünk, lehetetlen kömjét nem szívünk legmélyén hordanunk.

A magyar táj, mely pusztabörtönébe zárta, az élettől elszakította, mégis a legmelegebb, legsajátabb hangon szólal meg verseiben. Tudta, hogy az ő szárnyai is itt hullnak el a sáros hóban — s mégis úgy ír ezekről a mezőkről, falvakról, városokról, ahogyan csak a lélekben is szülőföldünknek vallott hazáról szólhatunk.

És itt érünk el Juhász Gyula másik nagy sajátosságához: magyar volt. Ugy, ahogy előtte csak a legnagyobbak. Lázongás, kételkedés, töprengés nélkül. Egyszerűen, a sors rendeléséből s a számára egyetlen elképzelhető életforma törvényei szerint. Csöndes, mellőzöttség nélküli, teljesen átélte magyarság ez: valami, ami veleszületett, akár a szemével a látás. Nem tehet róla, hogy csak így láthatja a magyarságot, ahogy látóidegei ráparancsolják. S ez a bensőség, ez a pompás benneélés adja Juhász Gyula egészen egyéni magyarságát. Ezt a kollektív érzést a legindividualisztikusabban fejezi ki.

Ír Napoleonról, megírja a „Forradalmi naptár”-t, tollára veszi Marcus Aureliust és Robint — de Achilles paizsára Hephaistossal ezt a végső képet vereti:

S lankadtan, félőn, álmodozva,
Lágyan
Egy busuló juhászt is, nyárfa-
árnyban,
Ki békés, fáradt, árva, mint maga.

Ez a levethetetlen magyarság, melynek tragikumja a mitológia hajszálerein is átrajzolódik, melynek nincs rá szüksége, hogy magyar vonatkozásban „kerüljön a kömő ajkára. Kifut belőle akarva, akaratlan. Tápai Krisztus „feje fölött a nyárfa is magyar”. A „Testamentom” visszavágyó költője, aki „szeregne néha visszajönni még, ha in-

nen majd a föld alá megy”, azt is tudni akarja,

.....str-e még a szegény,
Világ áróját sorsa veri még?

de azt is, hogy

Van-e még magyar dal Váradon?

Nem lehet őt elválasztani a mi sorsunktól, övé is az. Idegenek, sőt, idegen irodalmak szerelmesei előtt is, szinte élvezhetetlen. Egyike leglefordíthatatlanabb költőinknek, mert esontja velejéig ehhez a földhöz tartozik, ideadja mindenét nekünk ez a modern költő-Krisztus. Nem bánja, hogy maga szabdalja le a kifelé suhanó szárnyakat: ő csak a miénk akar maradni. Ez a „szegény magyar” nem nemzeti költő, nem is hazafias — ez csak és örökké a miénk.

Költő volt, senki — írja. Milyen csodálatos kettőssége van ennek a sorsnak. Még a költők közt is mennyire senki ő — életében. Már a „Holnap” fegyverező vitézel, Ady, Babits táborában ott van — s milyen szürkének hat akkor ezek között az apostoli fejek között. Hol van belőle Ady Endre lázongó, vibráló tűzcsóvája? A szívárvány minden színét megvillantó Babits mesteri alkata? Hogy is tűnhetnék ő föl ilyen azonnal megmutatózó, kitörően eredeti zsenik mellett?

Pedig nem igaz, hogy bármilyen kicsiny szándékot is fölfedezhetnénk akár Adyban, akár Babitsban, a másokat elhomályosító ragyogással. Ők ugyanúgy nem tehetnek zsenijük azonnal feltűnőklő fényéről, mint Juhász Gyula a maga tompa, óborszerű, sejtelmes befeléragyogásáról. A lángelme megjelenési formája annyi, ahányszor föl-tűnik köztünk. Az ő tüze melegebb, de kevésbé fénylő, azoké izzó és sugaras. Talán merész következtetés a „Holnap” antológiájában egész jövőjére utaló szimbólumot látni. Mégis, a dolgok előrevetik árnyékukat. A költőhercegek mellett egész életében egyszerű nemesember maradhat csak. Nem is szólva életében megjelent könyveinek igénytelen, vidéki nyomdák mélyéről előkerült külsejéről, verseinek legnagyobb részét vidéki lapok publikálták, ő maga egész életét a fővárostól távol élte le. A szegedi remete sorsa előre elrendelt volt, úgy érezzük. Szó sem lehetett ilyen körülmények között a föltűnésről. De ő nem is vágyott rá. Ha Adyról, Babitsról szól, könnyekig meghat az a rajongó szerelet, minden irigységtől ment csodálat, amellyel illeti őket. Lelkének itt újra olyan őszönös nagyságával találkozunk, melyet nem le-

het s nem is tudunk magyarázni. Az irigység olyan idegen s ismeretlen számára, hogy valószínűleg csodálkozott volna, ha fölvilágosítja valaki; ő is odatartozik a csodált és szeretett Nagyok közé. Mosolygott volna hitetlenül s maradt volna továbbra is senki.

Nem tudott élni — s ez nemcsak az előbbiekből tűnik ki, de emberi sorsából is, ha ugyan szabad Juhász Gyulánál elválasztani ezt a költőtől.

Ekkora tehetséggel ilyen tragikus sorsban maradni, polgári értelem-ben, élnetlenség. Ő maga sem tiltakozik ellene. Tudja magáról, védekezni sem próbál.

... Mert későn jöttem én.
Tudom már sorsom átkát,
A titkos bánatot és hogy mert nincs
remény...

Győzelmes trombitákat ezért nem
szólok már,

Uj tájak öröme ezért nem az öngém.
Ezért nem ad nekem új ígét semmi
szótár

S új vágyakat az éj. Mert későn
jöttem én.

Ezért nem láttam én a szüzek sere-
gében

Hozzámhajló szívet.....

Ezért rajong szívem halódó biro-
dalmak

Beteg álmaiért s a földnek kerekén
Ezért nincs tartomány, hol vágyam
elmaradna.

Mert hontalan e vágy. Mert későn
jöttem én.

Mi minden zug, zokog a sorok között, éreznünk kell. Verseket magyarázni — naivitás és rosszakarat. Ez a vers, így töredékesen közölve is, mindennél ékebben elmondja, miért „nem tudott élni” Juhász Gyula. Miért volt hontalan mindenütt, miért maradt magányos, miért lett volna Anna minden odaadása is hiábavaló. Vannak boldog emberek, bizonyosan. S még biztosabban vannak boldogtalanságra predestináltak is. Juhász Gyulánál jobb példát ez utóbbira, keresve sem találunk.

Nem tudott élni. Csak énekelni. — s ezt még az ő beteges szerénysége sem merhette letagadni. Polgárosuló s népi hangokért lázasan visszakapkodó irodalmunk utolsó igrice ő. Ezt a hangot egyedül ő tudta kivenni a sokat emlegetett „egyhuos kobzon”:

Fehér gyolcsban, setét éjben
— Ezeröttszáztizennégyben —
A kakas épp háromszor szőtt,
Dózsa feje Szegeden volt.

Mikor s hol hallottuk már ezt a melódiát? Ki zengette így éppen ezt a dallamot? Föltesszük a kérdést, valahányszor a szívünkig vág egy hang. Ami ennyire a sajátunk, valami titkos sugallat mindég ismerősnek sejteti.

Pedig nem hallottuk. Soha, senkitől. Övé ez a hang, övé a dallam, a lélekből lelkekbe zsongó, ősi ritmus. Övé ez az ének, mint annyi más, amit olyan kevesen ismerünk. Pedig nekünk küldi őket, halálontuli, örökké ujuló ajándékképp. Énekel, anélkül, hogy gondolna énekével. Annáról dalol, minden asszonyok asszonyáról, a szerelemtől, melyet mindenkinél jobban ismert és szenvedett. A halálról, melyet annyi kísérlet után végül mégis ő hívott magához. Az óriás elődök-ről, Zrinyiről, Madáchról, Aranyról. És a tájakról, a drága, alkonyodó, magyar tájakról, a Tiszáról, az ő legkedvesebb folyójáról. S dalol a szegénységről, a magányról, a végekről. Tudta, minden elmúlik, csak a művészet örök — s Anna.

Mert benne élsz te minden félre-
csuszott

Nyakkendőmben és elvétett szavam-
ban

És minden eltévesztett köszönésem-
ben

És minden összetépett levelemben
És egész elhibázott életemben

Élsz és uralkodol örökkön, Amen.

Ő akkor még azt hitte, csak a művészet s a szerelem örök. Amit irt, e két istenség oltárán áldozta. Szerény s igénytelen áldozó volt. De hatalmas és igaz, akár a régi, kemény táltosok. S talán épp azért, mert nem tudta magáról.

De én azt hiszem, csak az ilyen áldozat lehet kedves az égieknek s a muzsáknak egyaránt. Soha senkitől nem kért semmit, nem is akart kapni.

Ma már tudjuk, hogy ez a „szegény magyar”, ki „nem tudott élni, csak énekelni”: Juhász Gyula is örök.

Vidor Miklós